

a különbséggel, hogy most már az adományosok közé Vizkeleti Jababot is befoglalta,<sup>1</sup> kik mindhárman valószínűen a gyulai rosszul fizetett őrség tagjai voltak. Az adománynak azonban a nevezett vitézek alig vehették valami hasznát, nemcsak azért, mert ebben az évben a török már egészen a vár faláig nyomult előre, hanem azért sem, mert a falu birtokosnője, Jaksics Szkolásztika, visszapártolt Ferdinándhoz, miért is a kir. kancellária az adománylevelet rövid uton érvénytelenítette, a falun pedig a Jaksics leányok 1560-ban újra megosztózhattak, legalább szóval és papíron. Nagyobb szerencséje volt Gáspárnak, mert ő Kátay Ferenczel és Imrével együtt Csomorkányon kívül Földvár, Gorzsa, Lele, Monyorósfecskés, Sámson, Tótkutas, Szentkirály és Vásárhely birtokát kapta 1556.<sup>2</sup> Mindkettőn talán a trencsénmegyei Szulyó család tagjai.

**Takács János** a kir. adóösszeírás szerint több nemes társaival együtt 16 kaput birt Batidán 1561. — **Tarcsay**akat a XV—XVI. században az Árva, Békés, Csanád, Heves, csongrád, Nógrád és Sáros megyei birtokosok között találunk, Csanád és Csongrád megyében nev. Kristófot (Bökényfalván, Kovácsházon 1559.) és Jánost Kortvélyesen 1587., kiról a Báry család alatt emlékeztünk. — **Tarczy Tamás** birt Derekegyházán 1561. — **Tatay Györgyné**, I. Mórincz. — **Tatár** (Almási) család. János és Jakab Teleki Varjas Jánossal és Bizerey Jánossal közösen kapák Mátyás királytól az ő anyja, Szilágyi Erzsébet, tulajdonát képező Monyorósfecskést tartozékaival, a szomszéd pusztákkal, Csorváségyháza, Sóstóégyház, Gellértégyház és Apácakuta, együtt 1466.<sup>3</sup> bár az adományozásnak a Komlósyak és Jaksicsok ellenmondottak. Tatár János egyébként mostoha fia volt a nevezett Bizereynek. János fiait, Pétert és Jakabot már Mutnokinak nevezték, kik is a magok monyorósfecskési rész-birtokát Kerei Főrísnek eladták 1478.<sup>4</sup> Ez időben Tatár néven Külső-Szolnok, Nógrád, Szabolcs, Szatmár, Szepes stb. megyékben is találunk birtokosokat.<sup>5</sup>

**Telegdy** család, az I. István királylyal egykoru Csanád nemzetségből származott, melyről, ugyszintén az ebből eredt Telegdy Csanád esztergomi érsekről, fentebb ismételt ízben szólottunk (II. 55—60. 119—120.) A család egyenes

<sup>1</sup> Bécsi lib. reg. III. 558. 1.

<sup>2</sup> Lib. reg. 384.

<sup>3</sup> Orsz. ltr. Dipl. ltr. no. 16298.

<sup>4</sup> Borovszky, II. 396.

<sup>5</sup> Csánkynál, i. m. I. 276. 500. 542. 674. II.

őse, Tamás, a XIII. század utolsó felében virágzott, kinek fia volt Csanád, a nagy esztergomi érsek 1280—1349., a ki magát már a biharmegyei Telegdről nevezte. A család egyéb leszármazói testvéreitől, Lőrinctől, Miklós csanádmegyei főispántól, ki a Csák Máté elleni harcban tüntette ki magát, és Pongráctól származtak, kiknek gyermekeivel az érsek 1337-ben az ősi javakon megosztott, melyek jobbára Csanádmegyében, de másutt is igen nagy számban feküdtek. Közük volt Makó és Vásárhely-Makó is. A csanádmegyei birtokok nagyobb részét egyébként a nevezett testvérek már előbb 1299. a többi rokonoknak engedték át. (Lőrinc Soltot bírta 1360-ban). Ezek utódai közt István, erdélyi vajda és tárnok mester, volt a legnevezetesebb, (neje Zólyomi Fruzina), ki birt Krassómegyében is,<sup>1</sup> de főkép Aradmegyében vásárolt igen sok jószágot. Szatmárban erőszakosan elfoglalta a Pálosok Ónod nevű birtokát.<sup>2</sup> Megölték a Dózsa-féle lázadásban 1514. miután előbb hasztalan ellenezte a parasztok feltegyverzését. Ez idő tájon Makót, Sz.-Miklóst, Veresegyházát András bírta 1495. István gyermekei, bár házasság útján nagy családokkal léptek összeköttetésbe, nem tudták többé őseik hatalmát és hírnevét fenntartani. Miklóst, miután a királyhoz, mint ennek követe, hűtlen lett, csanádmegyei javaitól Petrovics megfosztotta 1540.,<sup>3</sup> de később, mivel Losonczy Fruzinát, a temesvári hős leányát, vette el, városunkhoz jogot szerzett. Az országos adóösszeírás szerint közösen birt Tömpösön és Lelén is 1553. Istvánnal, a ki egyszersmind a b-szentandrásai uradalomhoz is jogot tartott 1562. Egy másik Miklós reformátussá lévén, őseinek a kath. egyház részére tett alapítványi javait a maga számára visszavette s e miatt testvérével, Mihálylyal, perbe keveredett.<sup>4</sup> Egyébként Ferdinánd kormánya mindkettőt megfosztotta csanádmegyei javaitól, amazt a kléruson elkövetett erőszakosságáért, ezt pedig János királyhoz pártolása miatt, kinek hatalmába egyébként a birtokok ez időtájon estek. Minthogy egyik leánya, Katalin, Szokoli Miklóshoz, a másik, Borbála, Rákóczy Zsigmond (1544—1608.) fejedelemhez ment nőül, ez uton a Telegdy-féle javakhoz ezek is jogot nyertek, valamint legifjabb gyermeke, Pál is, ki Várdai Katát vette nőül. Ez utóbbiának második férje Nyári Pál váradi

<sup>1</sup> Pesty, Krassó m. tört. II. I. 201.

<sup>2</sup> Bunyitay, Váradi püsp. tört. II. 473—5.

<sup>3</sup> Verancsics munkái, VI. 160. 660.

<sup>4</sup> Bunyitay, i. m. II. 458. és Borovszky, II. 473.

kapitány volt, ki városunkat Lugasi Jánossal ennek bereg-megyei birtokáért elcserélte 1608. Nem telt bele egy fél évszázad, mire az utolsó Telegdy is lehunyta szemeit. — **Tenturics István**, **Krecsics György** és **Szalatnai György** Nagy Balázsnak, a palkonyai őrség főkapitányának halálával ennek Csanád, Szolnok és Békés megyei nagyszámu birtokait (23 falu és puszta), köztük Dál, Komlós, Kopáncs, Tempes, Lele stb. nádori adományképen kapták 1657. ápril. 11-én.<sup>1</sup> Nem bizonyos, hogy itt a mi Rétkopáncsunkat kell-e érteni. Az adományozás azonban tévedésen alapult s a nádor nemsokára vissza is vonta. Tenturics és társai a torontálmegyei Egrest kapták 1663. — **Tercsi** (Szalmaterchi), nógrádmegyei nemes család, melyből elsőnek Mihályt ismerjük, kit, mint e vidéki királyi embert, emlitenek az irások. Ennek fia volt László, kinek Mátyás király Teleki Varjas János utján a maga édes anyja, özv. Hunyadiné, ősi birtokát, Monyorósfecskést s ennek tartozékait, Csorvás-egyháza, Sóstóegyháza, Gellértegyháza és Apácakutas, vagy Apácaegyháza, pusztákat is felerészben adományozta, többi részét Bizerey Jánosnak és A. Tatár Jánosnak s Jakabnak ajándékozván 1466., mely javakba ezeket a csanádi káptalan hamarosan be is igtatta, habár akadályokkal, a mint ezt fentebb (II. 171—2.) láttuk. Valószínű, hogy ezek családjához tartozott Mihály, ki mint a nógrádi Busa vár kapitánya, azt a töröknek feladni kényszerült 1552., valamint Zsuzsa is, ki először Széky Péternek, majd Básti Jánosnak volt felesége s a ki a derekegyházi és mártélyi javakat a Széky örökösöknek engedte át 1662., Kéklő és Rárós élésétől pedig Vásárhely lakosságát tilalmazta 1664., majd ugyan ezeknek a kopáncsi réten legelő sertéseit elhajtatta 1668, a mint ezeket tárgyalásunk folyamán már tüzetesen láttuk. — **Toldi** (Nagyfalusi) Miklós, idősb, Monyorósfecskés egy részét bírta, melytől azonban hűtlenség okán Miksa cseh király megfosztotta s azt egyéb javakkal együtt Nagy Imrének és társainak adományozta 1557.<sup>2</sup>

**Török család**, hazaszerte igen sok volt, melynek nagyobb része területünkkel semmi viszonyban sem állott. Földesuraink közt két Török Bálintot ismerünk, egymáshoz merőben idegeneket. a) Az egyik a borsodalmegyei Szendrőn birt és lakott, oltani kapitány, később tornai alispán. Első neje Semsey Sára. Ez II. Ferdinánd királytól negyed magával (Kovács János, Széll Mihály és Zólyomi

<sup>2</sup> Haan, Békés vm. hajd. II. 251.

<sup>1</sup> Lib. reg. II. 246.

Gy.) 13 csanádmegyei falut és pusztát kapott, melyek közt volt. Fecskés, Csárpa, Tótkutas és Pöröskutas is, a mennyiben azokra az egyház, vagy valamely vár igényt nem tartana. A beigtatást Szendrőn esztendő multán egyegri kanonok hajtotta végre, mely után csakhamar a keresszegi Kisek, az erdélyi fejedelem adományosai, nevében óvást tettek a helyek elidegenítése ellen.<sup>1</sup> Hasonlóképen jártak el a többi királyi adományosok, Csanádi, Turóczi és Jakucs is, ugyan-csak az egri káptalan előtt. Törökék, a fegyveres csapattal rendelkező vártisztek, azonban érvényesíteni tudták jogait s birtokaik után szedték a földbért azok használóitól, ezek közt a vásárhelyiektől is, nem mulasztván el Borsod-megye törvényszéke előtt mindannyiszor az óvástételt, mikor ennek megadásával elődeink és a többi szomszédok késlekedtek (igy 1652., 3., 6., 7.), úgyhogy volt rá eset, hogy velök szemben földesurunk, Bercsényi Miklós, maga is kártérítést vállalt vásárhelyi jobbágyainak jogtalan legeltetéséért. A csanádi püspök, Pálffy Tamás, szintén későn értesült javai eladományozása felől, de akkor 1654. tiltakozott a bitorlók ellen, melynek mindjárt meglett az a haszna, hogy Pereskutas és Csárpa után a püspök megkapta a földbért, kinek egyébként a kormány csak később 1660—1682. szolgáltatott igazságot, mikor ismételten elrendelte, hogy a váci püspököt Pereskutas és Mágocs birtokában meg kell oltalmazni s Pereskutast és Csárpát vissza kell adni annak, ámbár Csáky Ferenc felsőmagyarországi fővezér Törökéknek Csárpa és Szentetornya birtokában való háborgatásától csak nemrég még mindenkit szorosán eltiltott. Török maga, mikor végrendeletét tette, (Rozsnyó, 1677.) azt vallotta, hogy Csanádban már csak 6 faluja van, de mióta a háboru tart, Lele kivételével, ezek nem adóznak többé neki.<sup>2</sup> Ennél többet az örökösök sem találtak az alföldi javakból, mikor néhány hó mulva apjuk birtokain Rozsnyón megosztottak. Szerencsére Abauj, Gömör, Hont, Torna, Zemplén stb. megyékben még feles számú földesuri javak maradtak rájuk, a lelei adójövedelemről pedig ugy végeztek, hogy azt az egyetlen fiu, Ferenc, vegye kezéhez s részesítse belőlök leánytestvéreit is, kik ekkor már valamennyien férjnél voltak.<sup>3</sup> Az elhalt ivadékai magasabb kormány-

<sup>1</sup> Leleszi konv. Itra. Elench. introd. Stat. K. 409. 1646.

<sup>2</sup> A végrendelet Leleszen, Elench. 1600—1699. T. 117. Sub. no. 22. 1677.

<sup>3</sup> Az osztálylevél Leleszen, Elench. 1600—1699. T. 118. Sub. no. 23. 1678.

<sup>4</sup> Kir. rend. 1660. jan. 21-ről az esztergomi főkápt. Itrában, Caps. 67. Fasc. 8. no. 10.

hivatalra jutván, 1774-ben grófságra emeltettek. Közülök való Zsófia, Kazinczy Ferenc, a nagynevű író, felesége is. A család az enyingi Törökökkel aligha állott rokonságban, miután ezek nagyszámú javait,<sup>1</sup> a kincstár örökölte, b) A XVII. századbéli másik Török Bálintunk jobbágy családból származott s 1669-ben nyerte nemesi levelét, melyet Borsod és Csongrád vármegyék gyűlésén még azon évben kihirdettek. Ennek alapján a XVII. század folyamán Nyitra-megyéből is kapott nemesi bizonyítványt.<sup>2</sup> Bálint azonban már előbb Vásárhelyre került s itt lakó nemes társaival (Szilágyi és Szabó D.) Balajthi F. mártélyi részét 100 tallérért zálogba vette 1669.<sup>3</sup> Nehány év múlva 1672–5, 1681. ugyanezt teszi a Bástiák csomorkányi, fecskési és orosházi részirtokaival is. Testvérei, István és János, vele együtt kapták nemességüket. A városnak nemsokára bekövetkezett feldúlásakor Pált »a kapitány háznál a tatár ölte meg«. Az újra telepítés után csakhamar Ferenc a város bírása lett s 1701-ben testvérével, Istvánnal együtt (rajtok kívül más nemest nem is talált az akkori összeírás a városban) még birta Mártélyt Balajthitól bérelve<sup>4</sup> s a város is tőlök vette zálogba annak  $\frac{1}{3}$ -adát, de utódjokat, Mihályt, Károlyi Sándor a megye útján már eltiltatta attól.<sup>5</sup> Általában az új földesur semmi szín alatt sem türte meg maga mellett a régi birtokosokat s kizárólagos birtokába vette a határt. Talán ez volt az oka, hogy a Törökök egyidőre Szegedre mentek lakni,<sup>6</sup> honnét azonban csakhamar visszakerültek s itthon a jobbágyokkal házasságok útján összeelegyedve, igen elszaporodtak. István ref. egyházi gondnok 1827, nemesek hadnagya 1840–6.,  $4\frac{1}{2}$  telkes gazda, ki az uraságtól ingyen házhelyet kért. Bálint 1818–1881. szolgabíró, majd alispán, országgyűlési képviselő és ref. egyházi főgondnok, nevezetes szerepet vitt a város legújabb történetében. Fia, Bálint mint kir. jbiró él Békésen.<sup>7</sup> — Turóczy István királyi udvari tiszt volt, midőn III. Ferdinánd király 1642. nov. 7-én neki, ugyszintén Csanádi János és Jakus Jánosnak Csomorkány, Tés és Fecskés egymás szomszédságában

<sup>1</sup> Tüzetesen elsorolja Orsz. Itr. N. R. A. fasc. 59. no. 30.

<sup>2</sup> A csongrádmegyei levéltár régiségei közt. Az eredeti nemeslevél a család birtokában.

<sup>3</sup> A záloglevél eredetije a gróf Károlyi nemz. bpesti Itrában, másolata a Török családnál helyben.

<sup>4</sup> Urb. összeírás 1702-ből.

<sup>5</sup> Csongrád m. Itra. I. 20.

<sup>6</sup> Csongrád m. Itra. Nemesek jkve. 1731-ről.

<sup>7</sup> V. ö. A lakosok ismertetésével.

eső pusztákat s Ormósegyházát (helyesen Orosháza) hű szolgálataikért adományozta,<sup>1</sup> melyek birtokába őket egy év mulva Horti György Círják egri kanonok Szendrő-várában — Kis András lévén a királyi ember — beigtatta.<sup>2</sup> Testvére volt az a Ferenc, kiről Nagy Iván emlékezik.<sup>3</sup> Fecskést és Orosházát azonban a király négy év mulva, mint már láttuk, Kovács Jánosnak és társainak ajándékozta, kiket az egri káptalan ugyan csak Szendrőben hamamosan, de nagy ünnepélyességgel, szintén beigtattott.<sup>4</sup> A korábbi adományosok a másik év decemberében a káptalan előtt óvást tettek ugyan az új birtokosok ellen,<sup>5</sup> de Csanádi a kérdéses területeknek holtáig birtokában maradt. A Turóczy család már a XV. században tekintélynek örvendett. Benedek, kinek Pestmegyében is volt birtoka,<sup>6</sup> Garai nádorral működött közre Hunyady Mátyás trónra emelésén,<sup>7</sup> később pedig pénzt kölcsönzött neki.<sup>8</sup> István 1649-ben Esztergomban végrendelkezik,<sup>9</sup> de még ezentul is éleiben volt, mert nevezett testvérével együtt az ungmegyei tarnóci rész-birtokba beigtatták.<sup>10</sup> — **Tyuk** Tamás mesterrel először 1325-ben,<sup>11</sup> majd 1330—6-ban, mint királyi ügyésszel, találkoztunk.<sup>12</sup> Származásáról, családtagjairól és birtokairól fentebb (II. 116—7. 128—9, 419.) már tüzetesen szólottunk. Ezek közt 1330-tól fogva a pestmegyei Gyál és a határunkbeli Szentkirály legnevezetesebbek. Unokája volt Banga, Tornosteleki Jakabné, kivel anyai testvére, István, minden jószágát megfelezte.<sup>13</sup> Talán hozzájuk tartozott Tyukus (vagy Tyngus) Miklós is, ki a maga szőlősi rész-birtokát Becsei Tötösnek három márkáért elzálogosította 1333 majd el is adta 1346, melybe, ugyesztén Vere-segyházába, ezt a csanádi káptalan a másik évben beigtatta.<sup>14</sup> — **Ujvárosi** (Földvári) János birta az egész Földvárt és Fecskés egy részét, melyek-

<sup>1</sup> Bécsi lib. reg. IX. 454.

<sup>2</sup> A beigtató tudósítás eredetiben a gróf Károlyi nemz. bpesti ltrában, lád. 35. no. 91.

<sup>3</sup> Magy. o. csal. XI. 348.

<sup>4</sup> A leleszi orsz. ltr. Introduc. stat. K. 409. 1646.

<sup>5</sup> L. ezt a gr. Károlyi nemz. bpesti ltrában, lád. 35. no. 91.

<sup>6</sup> Csánki, M. orsz. tört. frajza I. 48.

<sup>7</sup> Gr. Teleky, Hunyadyak kora. X. 569.

<sup>8</sup> U. o. V. 185.

<sup>9</sup> Eszterg. kápt. ltra. Caps. 55. fasc. 6. no. 8. és lib. 17. foi. 197.

<sup>10</sup> Leleszi orsz. ltr. Introd. Stat. t. 45. 1686.

<sup>11</sup> Anjou kori okm. t. II. 177.

<sup>12</sup> Géresi, gr. Károlyi ltr. I. 161. 328.

<sup>13</sup> Géresi, I. 329.

<sup>14</sup> Gr. Zichy, okm. t. II. 177.

től azonban hűtlenség címén I. Ferdinánd király megfosztotta s azokat Kozárdy Ferencnek és Berini Mihálynak adományozta 1558. ápr. 25.<sup>1</sup>

**Zalavári apátság.** Mint fentebb (II. 137. 393—5.) láttuk, még I. István király alapította Zalaváron a bencés-rend apátságát, ellátva azt több rendbeli birtokokkal, ezek közt Mártélylyal is. Ezt az apátság századokon át bírta, habár, mint említettük, (II. 122), olykor a világiak, főleg a Szeri Póság, meg akarták attól fosztani. Hunyady János vásárhelyi visszaigztatásánál Pál zalavári apát mártélyi bírása, Bertalan; is szerepelt.<sup>2</sup> A falu birásától csak a XVI. században estek el, mikor arra a hatalmas Nádasdy Tamás nádor tette rá kezét.<sup>3</sup> — **Zay** (gr. Chemeri) egyike honfoglaláskori törzsökös családainknak. Birtokai eleintén Valkó, majd Pest, azután Tolna, Heves, Nógrád, Csongrád, Külsőszolnok stb. megyékben terültek el, t. i. azon jószágokban, melyek azelőtt a Pestyéniekéi voltak. Ezek közé Vásárhely, Rárós, Kopáncs, Derekegyház, Szentes, Csongrád is tartoztak, melyeket mint társbirtokos, Ferenc 1505—1570. kapott politikai és hadi érdemeiért, ki azelőtt feleségével, Gara Borbálával, ennek, mint családja végső tagjának, nagy uradalmát is örökölte. Ferdinánd királynak különösen hű és vitéz embere volt Harcolt Szászországban is s ez alkalommal része volt Frigyes-János választó fejedelem elfogásában 1546.,<sup>4</sup> a király pedig egymásután bizta rá az egr 1546..<sup>5</sup> szolnoki 1550.,<sup>6</sup> szatmári 1562.<sup>7</sup> és kassai kapitányságot, mely utóbbikkal Felsőmagyarország parancsnoksága is egybe volt kötve 1553—63.,<sup>8</sup> közben a naszádosok kapitányává is kinevezték 1560.<sup>9</sup> s Konstantinápolyban is járt Verancsicssal együtt követségben 1555—61.<sup>10</sup> Egyéb-ként buzgó hive az evangélikus vallásnak. Verancsics püspök akkép jellemzi, hogy »csudálatos mértékben meg volt benne a királyi felség iránti hűség, a haza és tiszt-

<sup>1</sup> Lib. reg. II. 198. 234. — Bécsi lib. reg. III. 304.

<sup>2</sup> Gr. Teleky, Hunyadyak kora. X. 256. 161. és Pesty, M. orsz. hely. névt. I. 207.

<sup>3</sup> Az apátság történetét I. Századok, 1870. 165. is.

<sup>4</sup> Tinódi, Régi M. költők tára, III. 295.

<sup>5</sup> Tinódi, u. o. 107. és Salamon F., Magyarorsz. a török hódít. korában 128.

<sup>6</sup> Budai, Polg. lexik. 605—611.

<sup>7</sup> Karácsonyi, Békés vm. tört. I. 146.

<sup>8</sup> Verancsics munkái III. 7., VIII. 201., XII. 61.

<sup>9</sup> Pozs. kápt. ltr. Capsa 31. fasc. 5. 1.

<sup>10</sup> Verancsics, i. h. Zay terjedelmes életrajza megj. az 1880-as években Chemeri gr. Zay Ferenc cím alatt.

társa iránti jó érzés«. <sup>1</sup> Báróságot nyert 1560-ban Neje, nagyszámu gyermekei és egyéb ivadécai útján az ország legelső családaival lépett rokonságba, minők a Kubinyi, Apponyi, Balassa, Csáki, Mérei, Török, Semberi, Révai, Kollonics, Nyári, Petróczy, Vay, Perényi stb. családok. Péter cs. k. kamarás, vásárhelyi, rárósi, kopáncsi, derekegyházi, szentesi s általában a Pestyeni-féle birtokai jogairól, Albert szász herceg és nádor közbenjárására perbeli egyezés útján 1770-ben mondott le családjá s rokonsága nevében a Károlyiak, Harruckernek és Almásiak javára 60 ezer frt.-ért. <sup>2</sup> A grófságot Imre 1761—1831. cs. k. alezredes nyerte 1830-ban, Károly 1797—1871. különösen gazdag hazafias és egyházi érdemekben, a dunáninnyi terület táblabírája, az orsz. ev. egyház felügyelője.

**Zeleméri** (Kamarás) család, a Gut-Keled nemzetség egyik ága. Ősétől, Zelemértől, a H.-Böszörmény és Debrecen közti helység (ma pusztai vasúti állomás), vette nevét. Az ezzei szomszédos Parlag falu pedig a Zelemériekkel rokon Parlagi családdal volt. A Zelemérik többi birtokai Szabolcs, Szatmár, Baranya és Csongrád megyékben feküdtek (itt Pusztá-Szeren), <sup>3</sup> de valószínűen Aradban is; mert László, a Péter fia, itteni alispán volt 1390. <sup>4</sup> Ennek fia volt Mihály, kit Mátyás király a leleszi konvent által megintetett, hogy a baranyai és csongrádi jószágokból, -- utóbbiak közt voltak, Illés, Mára, Bökény, Tóke, Dóc, Szer, Pétermonostora, Anya, Szeg, Körtvélyes, Sood, adja ki a törvényes örökrészt testvéreinek, Márthának Parlagi Antalnénak, a mire azonban Mihály nem volt hajlandó 1488. <sup>5</sup> János-nak, az egr-i hős Dobó István testvére, Anna, volt első felesége, <sup>6</sup> azután pedig bizonyos Katalin, kit özvegységre jutván, sógora Parlagi László, zeleméri részbirtokáért csongrádmegyei uradalmakkal (Bökény, Illés, Mára, Körtvélyes és Solth) elégitett ki 1547. <sup>7</sup> János fia. Miklós és László, mindketten szerepét

<sup>1</sup> Verancsics, i. m. III. 229.

<sup>2</sup> Az egyezséglevél hit. másolata Orsz. Itr. Neoreg. acta. fasc. 1856. no. 31. c. alatt.

<sup>3</sup> Rupp, Magy. hely. II: 728. A család jószágainak sorozata a Szepesi káptalani Orsz. Itrban, Orig. Elench. 1665. 22., míg a családi történetre vonatkozó egyéb oklevelek Nagy-Szombatban, az érsek-helynöki Itrban találhatók. Elench. 1300—1800. Fasc. 25. 45.

<sup>4</sup> Pesty, Ortvay, Oklev. Temesm. tört.-hez, I. 278.

<sup>5</sup> Leleszi orsz. Itr. Elench. Introduz. stat. p. 234. 1488. V. ö. Orsz. Itr. Dipl. Itr. 21068.

<sup>6</sup> Szederkényi, Hevesm. tört. II. 83.

<sup>7</sup> Leleszi Orsz. Itr. Elench. 1500—1550. P. 133. ab. no. 39. fasc. 4. 1547



vittek hazánk történetében; Miklós t. i. a szatmármegyei Erdőd várának volt egyik kapitánya 1565., László pedig az egri vár javainak kezelője 1558—61., ki azonban számadásával nagyon késedelmes volt,<sup>1</sup> miért ellene a zengi püspök feljelentéssel élt. Neje volt Jaksics Szkolásztika, ki Szolnokot birta ősi jogon. 1568-ban már mint özvegyet említik Dóci Gergellyel együtt, kivel együtt kapta Csomorkányt, Sámson, P.-Kutast s még ezeken kívül sok csanádmegeyi birtokot is. Keresete volt Szentiványi Magas Pálon, melyet az 1568 diki kölcsönös egyezséggel szüntettek meg.<sup>2</sup> Gyulavár eleste után vele, mint az esztergomi érsekség jogigazgatójával, találkozunk utoljára 1573., miből az tűnik ki, hogy már ekkor katolikus volt. Nyitra-megyében is szerzett birtokot, mert itt temették el, t. i. Sárfőn, hol fia, István, is lakott. Utolsó a családból, a kit ismerünk, Borbála, a Lorántfi Mihály első neje, kiknek leányuk, Zsuzsánna, Rákóci Gy. erdélyi fejedelemhez ment férjhez. Végredelele 1614-ben kelt.<sup>3</sup> Ezután a család kihalt. — Zokoly I. Szokoli — Zólyomi (Albisi) család. A XIV. és XV. századokban ilyen nevű nemeseknek Közép-Szolnok, Szabolcs, Szatmár, Ung, Zemplén, de főleg Bihar-megyében voltak birtokai, a mint hogy az itteni Albis-ről vették előnevöket is. Dávid 1400-ban zólyomi főispán volt. Miklós szerencsétlen sorsáról ismeretes, kit t. i. testvéreivel együtt Dózsa György elevenen égettetett meg 1514.<sup>4</sup> Vidékünkön tekintélyes birtokra legelsőben Klára, Makó Miklós neje, tett szert, a ki másodsor Varkocs Tamáshoz ment nőül s mint kiskorú fia gyámja, az itteni makai uradalomra tarthatott jogot. Nemzetsége férfi tagjai egyébként Székelyhídon laktak, mely ez időtájt Erdélyhez tartozott. Dávid épen Bethlen István kormányzó leányát, a Gábor fejedelem unokahugát, Katát, vette nőül s ez uton is a legmagasabb polcra emelkedett, a mennyiben főispán s az erdélyi hadak vezére lett, mig nem fejedelme ellen pártot ütven elfogatott s halálra ítéltetett, de I. Rákóczy Gy.-tól kegyelmet kapott 1633.<sup>5</sup> Oldalági rokonát, Györgyöt, már a magyar király zászlója alatt találjuk, mint a szendrei őrség egyik tiszjét. Ily minőségben szerzett érdemeiért III. Ferdinánd király neki és társainak (Török B., Széll M.,

<sup>1</sup> Verancsics Munkái, IX. 10.

<sup>2</sup> L. e. Pozs. kápt. ltr. Prot. 15. fol. 77.

<sup>3</sup> L. e. Széll Farkasnál, Bessenyei csal. 204.

<sup>4</sup> Istvánfi, Hist. regn. Hung. Bécs. 1758. 44. I. Szalay, Magy. o. tört. 486.

<sup>5</sup> Szilágyi, Erd. orsz. gyűl. eml. IX. 183—4.

Kovács Ján.) adományozta Fecskés, Csárpa, Tótkutas, Pereskutas, Lele, Orosháza, Szentetornya s több csanádmegyei helyeket 1646. dec. 5., a mint ezt fentebb előadtuk, melyekre nézve a beigtatást Szendrőn az egri káptalan végre is hajtotta 1647. dec. 2. Zólyomiék ezután Csomorkányt is elfoglalták, mi ellen azonban ép úgy, mint a fentebbi helyek bírása ellen, nem mulasztották el az óvástételt, azok, kiknek e helyek egy részét Rákóczy Gy. fejedelem ép' ez időtájon szintén elajándékozta.<sup>1</sup> Nem sokkal ezután a Zólyomi család minden ága kihalt.

Jakab fia Péter batidai nemes 1450. — Jaksicsok vagyis Jaksza fiai, a Brankovics szerb deszpota rokonai, mint a Mátyás király által betelepített rácok főnökei jöttek hazánkba. A harcmezőn derék szolgálatokat tévén a királynak és új hazájuknak — különösen Csanádmegyében roppant kiterjedésű uradalmakat, ezek közt Derekegyházat, Csomorkányt, Sámsont, Tótkutast, kapták, továbbá mintegy 40 helységet, melyek központja Nagy-Lak volt 1461. Mint-hogy ezek jórészen pusztán állottak, fajrokonaiak telepítését tovább folytatták, eyszersmind azonban erőszakos természetükhöz híven rajta voltak, hogy birtokaik határát még kiebb tolják. Erre nézve jellemző példákat fentebb (II. 172. 289. 309.) is láttunk. Leginkább Demeter és István, illetve jobbágyaik, szerepelnek ezekben. Ők voltak, kik a Varjasi János bagdi, fecskési, földvári és teleki birtokaira is rätették a célt, mi ellen Varjasi a leleszi konvent előtt tiltakozott.<sup>2</sup> A leglőbb erőszak, de hősi tett is, Demeter, Kinizsi bajlárása, nevéhez fűződik, ki ezzel együtt a lengyelországi betörésben 1474—5., a kenyérmezei ütközetben s Galambóc váránál vitézkedett,<sup>3</sup> végezetre pedig mint Mátyás követe II. Bajazid szultánhoz, Szendrő alatt öletett meg 1486.<sup>4</sup> Leánya Brankovics szerb deszpota neje.<sup>5</sup> Márk, az István fia, János királynak volt híve, kit haddal is segített, határunkból birta Csomorkányt, Sámsont, Kutast, melyek előbb nagybátyjának, Péternek, javai voltak,<sup>6</sup> erőszakoskodásairól szintén több irás szól 1521. és 1523.<sup>7</sup> A hatalmaskodások

<sup>1</sup> Leleszi Orsz. ltr. Elench. introd. statut. K. 409. 1646. és gr. Károlyi nemz. ltra, 35. fiók, 92. sz.

<sup>2</sup> Orsz. ltr. Dipl. ltr. 17290.

<sup>3</sup> Gr. Teleky, Hunyadiak kora, 4. 413, V. 120. 124. Tubero Com. lib. IV. 9. II.

<sup>4</sup> Lufti basa, Az oszmán ház tört. Thuri Józs. fordításában, II. 4.

<sup>5</sup> Gr. Teleky, i. m. V. 369.

<sup>6</sup> Reizner, Szeg. tört. I. 37.

<sup>7</sup> 1517. Borovszkynál, i. m. I. 154. Leleszi orsz. ltr. Archiv. Bercsényianum, fasc. 15. no. 15. Orsz. lt. dipl. ltr. 29650.

egy része azonban kölcsönbe esett, s effélékre Márk még a csanádi káptalan részéről is kapott példát. Halálát közlelni érezvén, mint fentebb láttuk (III. 17—24.), birtokait — fia nem léteiben — nejére, Polykszenára és leányaira hagyta, melyektől azonban őket János király megfosztotta s a jószágokat az oldalági örökösnek, Demeternek, adományozta 1539., mikor is az özvegy és leányai N.-Lakot elhagyni kényszerültek. Idők multán azonban a leányok érvényesíteni tudták jogukat annak következtében, hogy férjeik a Habsburgok hívei lettek. Így Mária Artáandiné Csomorkányt is megtarthatta 1556. Erzsébet Dóczi Miklósné, Miksa királytól Férgedet, Sámson, Tótkutast kapta 1564., másik évben pedig a nővérek békésen megegyeztek Csomorkányon és N.-Lakon, melyeket Erzsébet és Szkolásztika Zelemériné maguk közt megfelezték. A családtagok közt korábban husziták, majd a reformáció hívei is voltak. Ilyen Péter, kinek birtokán, Tornyán, a vidéki ref. lelkészek két ízben is tartottak zsinatot 1549. és 50. s kinek özvegye, Anna, mint a reformáció elsőrangú támasza ismeretes. János a lipcsei egyetemen tanult 1539.,<sup>1</sup> de korán meghalt, mert birtokait György barát pár év múlva már fölkerlte 1543.<sup>2</sup> Nemsokára a családnak, mely időközben teljesen magyarrá lett s előkelő nemzetségekkel lépett rokonságba, fiága teljesen kihalt. Terjedelmes birtokai voltak még Arad, Zaránd, Heves és Valkó megyékben is. Azt a Demetert, ki Mihne oláh vajdát Nagyszébenben megölte 1510. s ki ezért életével lakolt,<sup>3</sup> a történetírók tévesen sorolják a család tagjai közé. Ezek származási rendje a következő:<sup>4</sup>

Jaksa vajda 1458.									
István 1464—86.			Vuk		Ilona		Demeter 1464—86.		
Belmosevics lány					Brankovics Irén				
Demeter 1484-1506.	István 1484-1507.	Márk 1484-1537.	Therina 1530-9.	Ilona 1536-40.	János	Demeter	Péter 1501-50.	György	
Polykszena					Sz. Szávainé		I. Csáki Kata II. Anna		
István 1530.	Zována 1520-9.	Erzsébet 1530-64.	Mária 1530—55.	Milicza 1530-9.	Szkolásztika 1530-65. Zelemériné	Anna 1530-61.			
						Demeter 1530-9.	Miklós 1530-9.	János 1530-43.	

<sup>1</sup> Borovszky II. 101.

<sup>2</sup> Károlyi A., Fráter Gy. levelezése 105 I.

<sup>3</sup> Oláh, Hungária 57.

<sup>4</sup> Borovszky II. 412. után, itt-ott egykoru okiratok alapján változtatva,

**János Diák Dani**, zálogba birta Mártély egyharmadát 1701. (Az akkori kincstári tisztség összeírása.) — **Jenei család**. Cserepes Ábrahám a maga Arad, Temes és Csongrád megyei földbirtokait (18 falu és pusztá), utóbbiak közt Batidát, a maga testvéreinek, Annának és Zsuzsánnának, nemkülönb Jenei Diák Dánielnek adja<sup>1</sup> 1635. — **Várday** (Kisvárdai, néha Várad) a Guth-Keled nemzetségből eredt tekintélyes család, mely a hazának több főispánt, püspököt és érseket is adott. Nevezetesebbek, Péter kalocsai 1641. és Pál 1543. esztergomi érsekek. Történetünkben a család utolsó tagja, Katalin, szerepel, kinek atyja, Miklós, Losonczy Dórá, földesurunk, Losonczy Antal, leányát vette nőül. Ez elsőben Telegdi Pálhoz, majd Nyáry Pál váradi kapitányhoz (l. e.) ment férjhez, ki alföldi táborozásai alkalmával (1599. Sarkadot foglalja el a töröktől)<sup>2</sup> lehetett figyelmessé a nejét anyai részről megillető Vásárhelyre, mint a mely a török birtokában levő Füldeákhoz ugyan közel, de mégis őrizetlenül állott, miért is azt könnyen birtokába vehette Nyáry halálával Katalin asszony Király-Helmecre vonult félre s minthogy a várost nagy távolsága miatt kellően nem használhatta, elcserélte azt Lugasy János lippai kapitánnyal, ennek nagymadai, ugorнай és rohodi birtokaiért három ezer forint ráfizetéssel, mivelhogy a Lugassy-féle birtokok az időben sokkal értékesebbek voltak, a városnak pedig ő csak egy részéhez tarthatott jogot. A csereszerződésbe mindkét férjével való leányai is beleegyeztek. Katalin 1630-ban végezte életét. — **Varjas család** (Varjasi, nemesi előneve Gyarmati, majd Teleki), Temesmegyéből származott Csanádba, hol, miután Teleket megszerezte, ez utóbbiról nevezte magát 1449. Történetünkben két János vitt szerepet. Egyik, mint az özvegy Hunyadiné Szilágyi Erzsébet szentandrászi (Békés m.) jószágkormányzója, Földvár, Kutas, Sámson, Fecskés, Csomorkány elidegenítésétől s elfoglalásától intette Mátyás királyt s illet. Albert csanádi püspököt és Lábatlan Jánost 1463.,<sup>3</sup> majd ugyan azon évben Cira Benedekkel együtt megkapta Csomorkányt s még más két falut a királytól:<sup>4</sup> pár év múlva pedig ugyan ettől többedmagával Monyorósfecskést s a hozzátartozó Sóstóegyháza, Csorvásegyháza, Gellérdegyháza, Apácakuta pusztákat 1466.<sup>5</sup> Később Földvárt, Szilasegyházát,

<sup>1</sup> Az adom. levél, Orsz. ltr., gyulafehérvári kápt. iratai. Prot. Barsi 59. l.

<sup>2</sup> Ortelius, Kriegsempörungen I. 446.

<sup>3</sup> Orsz. ltr. dipl. lt. 15862.

<sup>4</sup> U. o. 15. 846.

<sup>5</sup> U. o. 16. 298.

Veresegyházát és Csanádmegyének még több helységét is sajátjává tette, mikor egyszersmint urnőjének debreceni s munkácsi ispánságát is vitte, mely utóbbi vár kapitányává a nagy király nevezte ki. Általában urnőjétől sok rendbeli felhatalmazást és utasítást vett, mi arra mutat, hogy annak teljes bizalmát bírta. 1469—1481.<sup>1</sup> Unokája volt ennek a másik János, ki Szeged ostromában, majd a János-Zsigmond javára tervezett békésmegyei összeesküvésben vett részt.<sup>2</sup> Egyébként Földvár és Monyorósfecskés ura 1552—5. s váradi kapitány. Felesége, orosházi Komlói Anna. Boldizsárt, János fiát, mint M.-Fecskés 1552, és Varjas-Földvár birtokosát vették fel az adóösszeírásokba 1561. György és özvegye szintén e pusztá történetében fordulnak elő a század elején, mint a maga helyén (II 342.) tüzetesen előadtuk.

**Varkocs Tamás** a hazai történelem ismert alakja, a XVI. század közepén egri, majd váradi kapitány és biharmegyei főispán. Feleségül Makó Miklós özvegyét vévén Férgedet elfoglalta, egyszersmint Makónak és Tárnoknak is ura lett,<sup>3</sup> melyektől azonban, midőn János Zsigmondhoz állott át, Ferdinánd megfosztotta 1559. : de később János Zsigmond azokat s az elhalt Makó László minden vagyonát (Csanádmegyében 12—14 helység) neki visszaajándékozta 1563. — **Varjuhegyi, I. Kromperg.** — **Vásvári János,** Gorzsán volt egy kapuja 1561-ben. — **Vajda Pál,** 1552. után birt valamelyes részt Földváron. — **Vecsési I. Sarutha.** — **Vicmándy (Butkai)** család: Ez is a Guth-Keled nemzetségből eredt, rokon a Ráskai, Málcái, Loránt, stb. családokkal,<sup>4</sup> melyekkel közös birtoklásban is állott. A család jószágai (jobbára részbirtokok) Zemplén (kilenc helység), Ung (12 helység), Tolna, Bács, Somogy, Arad, Temes, Krassó, Szörény, Csanád, Csongrád, K.-Szolnok, Heves, Nógrád megyékben feküdtek, melyek nagyobb részét azonban időközben elveszítette.<sup>5</sup> A család alapítója István butkai bán volt a XIII. sz.-ban. Nevezetesebb tagok : Tamás, mint kővári kapitány esett el a török háboruban 1561. fiát, Mátyást, a háboru veszteségeiért Ferdinánd király mielőbb bőségesen kárpótolta, a mennyiben egyebek közt a Pestyeni-féle uradalmakat s ezek közt

<sup>1</sup> Orsz. ltr, dipl. ltr, 15836. 15846—47. 16848. 18004. (debreceni ügy) stb. 18387. 18568. (szentesi ügy stb.)

<sup>2</sup> Karácsonyi, Békés vm. tört. I. 138.

<sup>3</sup> Orsz. ltr. Conspcriptiones dicarum lib. XI. XIII.

<sup>4</sup> V. ö. Turul 1893. 146.

<sup>5</sup> A birtoklásra vonatkozó igen nagyszámu oklevél a leleszi konvent ltr.-ában és a család birtokában.

Vásárhelyt, Ráróst, Kopáncsót neki adományozta — Zayt és Lisztit is társul adván a birtokokban.<sup>1</sup> Másik évben a király a gyulai vár számádsái vizsgálatával bizta meg<sup>2</sup>; de majd ő ellene is vizsgálatokat tartottak, mint a ki Izabella királynőhöz pártolt 1561.<sup>3</sup> s gyámoltja, Homonnai Druget Fer. javaiból valamit elidegenített volna 1561.<sup>4</sup> Mágocsi pedig őt és társait Vásárhelytől egyenesen eltiltotta 1567. Annyi bizonyos, hogy mind neki, mind pedig utódának, Kristófnak, azelőtt és azután igen sokat kellett törvénykeznie erőszakosságok, foglalások, stef. miatt, egyebek közt 1571—5-ben is.<sup>5</sup> Ez utóbbik, kinek neje Széky Péter leánya Margit volt, nem is bírhatta már Mátyásnak minden javait, melyek egy részét a Perbes testvéreknek 1612.,<sup>6</sup> majd a Nagymihályi Vinnai Ödön fiainak zálogosították el,<sup>7</sup> más részét, mint Vásárhelyt s Körtvélyest is, ipának, Széky Péternek adta el 1658.<sup>8</sup> Kristóf egyébként Zemplénmegye országgyűlési köveke volt 1617.<sup>9</sup> ki a maga szentkirályi, földvári és rárósi javainak gondviselőjévé korábban Kőrös Lukácsot tette. Martonosi uradalma jogára nézve az 1638. országgyűlés (I. decr. 62. cikk.) vizsgálatot rendelt el. Általában a Vicmándyak alföldi javaiknak a későbbi adományozások miatt alig vehették valami hasznát: csupán Körtvélyesről tudjuk, hogy ott Kristóf fiai, Pál és László, később is udvarházat tartottak. Itt készítették osztálylevelöket is, melyben rendelkeztek, hogy Körtvélyest édes anyjuk, Bors Erzsébet, birja 1714. dec. 20.<sup>10</sup> Mindazáltal féltékenyen őrizték jogaikat, sőt a Zayaktól és Liszti-ektől roppant összegeken is megvásárolták azokat, úgyhogy ennek alapján József a családtagok megbízásából a későbbi birtokosok, a Károlyi és Almási grófok, ellen peres keresetet indíthatott ama javak egy része iránt, kikkél azonban a miatt, mert ezek állítólag a kir. tábla összes biráit conventioval látták volna el, nem boldogult s ezért jobbnak látta a Károlyi családdal Vásárhelyre nézve rokonai nagy elégedetlenségére 14000

<sup>1</sup> Uj magy. muz. 1857. 422—4.

<sup>2</sup> Karácsonyi, Békés vm. tört. I. 144.

<sup>3</sup> Leleszi konv. Itra, Elench. D. 78. sub. no. 16. fasc. 2.

<sup>4</sup> U. o. Elench. D. 79. sub. no. 17. 2.

<sup>5</sup> U. o. Elench. K. 92. D. 125.

<sup>6</sup> U. o. El. 1600—1700. 59. Proth. 1740.

<sup>7</sup> Orsz. Itr. N. R. A. fasc. 44. no. 59.

<sup>8</sup> Borsodm. jkv. kivonata, Prot. 7. 423.

<sup>9</sup> Tört. tár. 1881. 80.

<sup>10</sup> Gr. Károlyi n. bp. Itra.

forintban megegyezni 1770. 1792. 1800. József unokája, a köztisztviselőben élő Ódön, zemplénmegyei főjegyző. — Vince Imre, nemes, rétkopáncsi és kéktórárosi birtokos, földet vásárhelyi két telekért a Dóciakkal elcseréli 1481. — **Vizkeleti** Jakab, pozsonymegyei nemes, kir. kancelláriai jegyző, a XVI sz. közepe táján testvérével, Györggyel együtt Kecskemét felét kapta a királytól 1557.,<sup>1</sup> majd harmad magával Csomorkányt is 1558., de csak rövid időre, mert mikor Dóci Miklósné visszatért Ferdinánd hűségére, ez utóbbi adományozás érvényét veszítette: Jakabot azonban nemsokára Oroszlámossal, Szentlőrincsel, Tótiival és Sz.-Miklóssal (részbirtokok) kárpótolták 1559—64.,<sup>2</sup> de birt az ország több felvidéki megyéjében is,<sup>3</sup> különösen Barsban 1577.<sup>4</sup> A család kiválóbb tagja volt a báróságot nyert Tamás, 1609-ben kamarai elnök. — **Vitéz** család. I. Kamorjai.

<sup>1</sup> Rupp, Magy. orsz. helyr. I. 70.

<sup>2</sup> Borovszky, i. m. II. 133. 461. 564. 572. 608.

<sup>3</sup> V. ö. Pozsonyi kápt. ltr. Elench. caps. 30. fasc. 2. no. 8. és Prot. Index I. 1567—9. 159. 166. 184.

<sup>4</sup> Barsm. ltra. után, Barsi Ellenőr 1893. feb. 12. -sz.